

Mikołaj Krasnodębski, *Integralna antropologia wychowania. Filozofia wychowująca tomizmu konsekwentnego*, Białystok 2013, ss. 210.

Dokonując recenzji opisującej, chciałbym rozpocząć od wymienienia elementów, które tworzą niniejszą pracę. Monografia składa się ze wstępu (13-28), wykazu skrótów (s. 29), 6 rozdziałów (s. 31-186), zakończenia (187-195), a także bibliografii (s. 196-208). Pracę zamyka streszczenie w języku angielskim.

Mikołaj Krasnodębski przyzwyczał nas już do swoich prac z zakresu filozofii wychowania. Chciałbym w tym miejscu przypomnieć poprzednie prace: „Człowiek i *paideia*. Realistyczne podstawy wychowania” (Warszawa 2009) oraz „Zarys ateńskiej historii wychowania. *Paideia* od Sokratesa do Zenona” (Warszawa 2011). Kolejna monografia autora oscyluje wokół pedagogiki ogólnej oraz problemów związanych z filozofią wychowania. Jest ona także rozwinięciem przemyśleń Krasnodębskiego, które są zawarte w poprzednich dwóch monografiach. Szczególnym zainteresowaniem cieszy się u autora wychowanie realistyczne, tomistyczne.

We wstępie autor stawia zasadnicze dwa problemy badawcze: jaki związek zachodzi między filozofią a *paideia* oraz współczesną pedagogiką?, czym jest realistyczna filozofia wychowania oraz integralna antropologia wychowania? (s. 14). W książce tej Krasnodębski próbuje odpowiedzieć na te pytania w oparciu o filozofię klasyczną oraz najnowszą literaturę polską, odnoszącą się do filozoficznych podstaw wychowania. Inspiracją do napisania tej pracy była „chęć doprecyzowania realistycznej filozofii wychowania, która z jednej strony wpisuje się w tradycyjną teorię wychowania i jej doświadczenie pedagogiczne, a z drugiej jest próbą wskazania nowych ujęć” (s. 15). We wstępie, co świadczy o uporządkowaniu myśli autora, zostały zawarte informacje definiujące, czym jest antropologia wychowania oraz realistyczna filozofia wychowania, co jest niezbędne, aby czytelnik mógł zrozumieć jej założenia.

Rozdział 1: Filozofia i założeniowość teorii wychowania (s. 31-69) rozpoczyna się od określenia, czym jest wychowanie. Krasnodębski uważa, że proces ten ma filozoficzny charakter, który jest zależny od przyjętej szkoły filozoficznej. Bardzo cenna jest dokonana analiza 42 definicji procesu wychowania i uporządkowania ich według naczelnej kategorii, na którą kładą nacisk. Definicje te są zdeterminowane przez założenia filozoficzne: ontologię, antropologię, etykę. Na podstawie wielu najważniejszych nurtów i kierunków filozoficznych konstruuje się wizję wychowania człowieka. Wybierając dany nurt lub kierunek, przystajemy na akceptację aksjologii, która z niej wypływa. W rozdziale tym autor stawia tezę, że „antropologia filozoficz-

na a nie aksjologia winna być podstawą filozofii wychowania” (s. 35). W związku z tym autor konsekwentnie wglębia się w zagadnienia antropologii filozoficznej i na kolejnych kartach książki omawia szkoły antropologiczne. Jednakże Krasnodębski przestrzega przed ideologizacją wychowania i ukierunkowaniem się na jeden światopogląd. Uważa, że należy przesłedzić założenia filozoficzne pedagogiki, które w zasadzie opierają się na idealizmie i realizmie. Autor jest zwolennikiem realizmu i ku niemu ukierunkowuje swoje dalsze wywody. By można było zbudować pedagogikę realistyczną, należy w pierwszej kolejności określić filozoficzne podstawy antropologii. Na przestrzeni wieków na gruncie filozofii wypracowano wiele definicji człowieka i to od tego należy rozpocząć konstrukcję realistycznych podstaw wychowania. Dla zobrazowania, jak wiele takich definicji zostało wypracowanych, autor dokonuje ich egzemplifikacji (łącznie 27 ujęć człowieka).

Rozdział 2 odnosi się do doniosłości realistycznej filozofii wychowania w ujęciu Mieczysława Gogacza (s. 70-91). Autor rozpoczyna od zdefiniowania pedagogii realistycznej Gogacza, określenia jej przedmiotu i zakresu. Uważa, że ta subdyscyplina jest w stanie prawidłowo zrozumieć proces wychowania. Pedagogika nie redukuje człowieka do jednego i określonego elementu struktury bytowej lub pewnego aspektu jego egzystencji. Takie ujmowanie pedagogiki oraz procesu wychowania może uchronić człowieka od zła i fałszu, obecnego we współczesnej kulturze. Podstaw tej pedagogiki Gogacz poszukuje właśnie w antropologii filozoficznej i etyce, ponieważ procesu wychowania nie można sztucznie oderwać od człowieka i aksjologii. Pedagogika realistyczna, uważa Krasnodębski, zależna jest od filozofii. Wówczas pedagogikę realistyczną należy traktować jako subdyscyplinę filozoficzną, lecz brakuje jednoznacznego jej usadowienia w filozofii.

Pedagogika realistyczna funkcjonuje na dwóch płaszczyznach: kontaktu z osobą oraz z jego wytworami, czyli kulturą. Te dwie płaszczyzny są ze sobą związane i żadna nie może istnieć osobno. Nie ma człowieka, który nie utrzymywałby kontaktu z kimkolwiek oraz kulturą. Taka postać nie istnieje. Zwornikiem tych dwóch płaszczyzn jest sprawność, w której wyróżnia się intelekt możliwościowy, intelekt czynny oraz wolę. Samą sprawność Krasnodębski definiuje jako „umiejętność, która została wypracowana przez intelekt lub wolę człowieka” (s. 73). Intelekt możliwościowy to „władza poznawcza przystosowana do recepcji postaci zewnętrznych” (s. 72). Brakuje doprecyzowania czym jest według autora intelekt czynny oraz wola. W kolejnych podrozdziałach Krasnodębski podaje definicje wychowania, które rozumie w ujęciu realistycznym jako zespół „nieustannie podejmowanych czynności, które utrwalają więź umysłowych władz człowieka z prawdą i dobrem” (s. 76). Proces ten można ocenić po skutkach, a nie ze względu na wyznaczone cele. Skutek jest dowodem utrwalenia. Autor w kontekście wychowania realistycznego w ujęciu Gogacza porusza także takie zagadnienia, jak: wychowanie a mądrość, wychowanie a wolność, wychowanie a intelekt, wola i uczucia. Zostały także określone normy, którymi

należy się kierować podczas wychowywania, a są nimi m.in.: mądrość jako kierowanie się prawdą i dobrem, wiara jako otwarcie się na prawdę, cierpliwość jako zdolność doznawania dobra.

Kolejny rozdział pracy podejmuje kwestię procesu wychowania ujmowanego z perspektywy idealizmu i realizmu filozoficznego (s. 92-109). W części tej zawarta jest totalna krytyka idealizmu w pedagogice. Już na samym początku autor stwierdza, że pedagogika idealistyczna jest źródłem błędów w wychowaniu. Uważa, że przyczyną takiego stanu rzeczy jest przyjęcie błędnej koncepcji człowieka oraz nieprecyzyjna wizja moralności. W pedagogice idealistycznej zapomina się o człowieku, a w jego miejsce umieszcza się cele i idee wychowania. Niejednokrotnie owe wzory i ideały nie są możliwe do osiągnięcia, co może deprecjonować samego wychowanka. Natomiast sam wychowawca także nie może stanowić wzoru, jeśli sam nie jest jego ucieleśnieniem. Ogólne wzory oraz idee są zbyt odległe i nie odpowiadają potrzebom konkretnego człowieka. Celem wychowania idealistycznego, zdaniem Krasnodębskiego, jest doskonalenie społeczeństwa, a nie jednostki, ale przecież doskonaląc jednostkę pośrednio udoskonalamy społeczeństwo. Wychowanie nastawione na cel jest powierzchowne i płytkie (s. 95).

Na kolejnych stronach tego rozdziału zawarta jest pochwała pedagogiki realistycznej, która sprzyja prawidłowemu wychowaniu. Tę prawidłowość determinuje prawdziwy kontakt z osobą. Pedagogika ta chroni relacje osobowe. Zdaniem autora „istotą wychowania jest nawiązanie relacji z tym, co »prawdziwe i dobre, słuszne i właściwe«” (s. 97). Takie ujęcie procesu wychowania warunkuje harmonię w człowieku. W wychowaniu tym nie poszukuje się tylko wartości, ale istotne jest także kierowanie się nimi w życiu, jeśli te wartości zostały wypracowane. Dobra i prawdy nie można tylko poznać, ale należy się nim także kierować w czasie trwania ludzkiej egzystencji. Wielką rolę w wychowaniu Krasnodębski przydaje naśladowaniu, które jest jednym z czynników wpływających na rozwój człowieka. Naśladowanie oszczędza czas, a wychowanek nie musi sam poszukiwać podstawowych zasad i reguł. Naśladowanie to korzystanie z doświadczenia i wiedzy mistrza.

W pracy tej poszukuje się także odpowiedzi na pytanie odnoszące się do przymiotów, jakie powinien posiadać nauczyciel-wychowawca. Krasnodębski próbuje odpowiedzieć na to pytanie, posiłkując się opracowaniami F.W. Bednarskiego, B. Jodłowskiej, T.A. Beka, M. Nowaka i M. Gogacza. Podejmowany jest klasyczny problem stosowania kar i nagród w wychowaniu. Autor stwierdza, że w procesie wychowania należy, z pewną równowagą, stosować kary, jak i nagrody. Nie są to jedyne metody wychowania, którymi powinien kierować się wychowawca. Krasnodębski uważa, że do kar i nagród należy także dołączyć metodę dialogu.

Następny rozdział tej monografii zatytułowany jest: Integralna antropologia wychowania w perspektywie teorii poznania niewyraźnego (*cognitio confusa*) (s. 110-128). Jest to najważniejsza część pracy. Fundamentem integralnej antropologii wy-

chowania jest teoria poznania Mieczysława Gogacza. Na integralną antropologię wychowania składają się takie kategorie pojęciowe, jak: obecność, którą autor rozumie jako „wzbogacone o osobowe relacje wyznaczone przez właściwości transcendentne aktu istnienia osoby (realność, prawdę i dobro) oraz wywołane przez nie skutki” (s. 117); „słowo serca”, dające rozumienie poznawanej rzeczywistości oraz kontemplacja skłaniająca do budowania norm pedagogicznych.

Rozdział piąty autor poświęcił procesowi humanizacji wychowania. Krasnodębski trafnie zauważa, że główną osią wychowania powinny być relacje osobowe oraz normy, które przyczynią się do uporządkowania procesu wychowania. W realistycznej filozofii wychowania, która została w tej pracy zaprezentowana, normy wychowania stanowią środek prowadzący do wychowania osobowego człowieka (s. 129). Autor stwierdza również, że teorii wychowania nie można budować na kulturze pojmowanej przedmiotowo, lecz także na rozumnej naturze człowieka. W realistycznej filozofii wychowania pierwszeństwo ma natura. Jednakże kultura nie jest w niej wykluczona, ale podporządkowana naturze. Kultura jest wynikiem wychowania człowieka, ponieważ jest zespołem skutków wywołanych przez człowieka (s. 130). Kultura w integralny sposób obejmuje człowieka i prowadzi do niego.

W rozdziale tym omawiane są kwestie norm pedagogiki oraz moralności. Normy pedagogiczne, uwzględniając stanowisko Gogacza, mają być zakotwiczone nie tylko w antropologii i etyce, ale również w kulturze. Natomiast moralności, która nierozdzielnie związana jest z procesem wychowania, nie można ujmować z relatywistycznego punktu widzenia, ponieważ stanowi on zagrożenie dla realistycznej filozofii wychowania. Autor w rozdziale tym wykazuje, jakie są skutki przyjęcia w procesie wychowania osobowych relacji i sprawności (s. 133). Ponadto Krasnodębski uważa, że humanizacja wychowania nie jest możliwa bez humanizacji kultury. Jest ona także remedium na dehumanizującą się naturę człowieka, która zauważalna jest w przyznawaniu pierwszeństwa rzeczom materialnym. Humanizacja wychowania dotyczy wychowania charakteru, uprawy intelektu i woli oraz wychowania sumienia (s. 135).

Ostatni rozdział traktuje o integralnej antropologii wychowania, ujmowanej z perspektywy współczesnej pedagogiki i kultury. Współczesna pedagogika i kultura stoi obecnie przed wieloma wyzwaniami. Najpoważniejszymi są relatywizm i woluntaryzm. Relatywizm ukazuje wizję prawdy jako bytu zmiennego, nieustalonego raz na zawsze. Ponadto jest on powodem rozwoju subiektywizmu, agnostycyzmu oraz sceptycyzmu, które nie spełniają żadnych warunków dyskursu naukowego. Skrajny relatywizm powoduje odrzucenie wszelkich uniwersalnych wartości, na których opiera się proces wychowania. Poza tym prawda jest stopniowana i nie jest utożsamiana z pewnością. Te i inne wyzwania rujną proces wychowania oraz wysiłek wielu wychowawców, którzy próbują oprzeć ten proces na stałym i mocnym fundamencie.

Z kolei woluntaryzm to ucieczka od wartości uniwersalnej, jaką jest dobro. Głosi on dominację woli nad intelektem człowieka, co także rodzi pewne konsekwencje dla przebiegu procesu wychowania. Oznacza to, że postępowanie człowieka nie jest uwarunkowane intelektem. Przecież człowiek nie może postępować w pewien określony sposób, bo tak chce. Jego wola musi być zgodna z intelektem. Człowiek musi się także zastanawiać nad swoim postępowaniem. Z drugiej strony człowiek nie może opierać swojego wychowania tylko na wykształceniu, ponieważ nie chroni go przed wszelkimi zagrożeniami.

W zakończeniu autor zawarł wnioski oraz perspektywy badawcze. Zdaniem Krasnodebskiego integralna antropologia wychowania musi zmierzyć się z trudnością, jaką jest jej zależność od metafizyki. Jest to przyczyną trudności w zbudowaniu realistycznej refleksji o wychowaniu. „Zadaniem integralnej antropologii wychowania jest danie pełnego obrazu człowieka i jego działania” (s. 195). Rodzi to potrzebę dyskursu, badań oraz doprecyzowania wielu pojęć.

Sebastian Taboń
WSP im. J. Korczaka, Warszawa